

УДК 94(477.82)''13/14''(092/093.2)

НЕВІДОМЕ НАДАННЯ КНЯЗЯ СВИДРИГАЙЛА

Андрій ЗАЯЦЬ

Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра давньої історії України та архівознавства,
вул. Університетська, 1, Львів 79000, Україна

У науковий обіг уперше вводиться текст невідомого раніше привілею литовського князя Свидригайла зем'янину і служебнику князя Пишкові. Привілеєм останньому надавалися чотири села з приналежними до них землями, лісами, озерами, ріками, а також селянами з їхніми податками і повинностями. Проаналізовано автентичність документа та його зміст. З'ясовано, що князівський привілей є автентичним, а надані князем села були уже у володінні Пишка, тому це надання фактично є підтверджувальним. Досліджено основні етапи службової кар'єри свідків, які поставили свої підписи під наданням.

Ключові слова: Волинь, Іван Ощовський, Сидригайло, Пишко, привілей.

Утративши великокнязівський престол у боротьбі зі Сигізмундом Кейстутовичем, Свидригайло Ольгердович протягом 1443–1452 рр. правив на Волині. Визнаючи владу великого князя литовського Казимира, Свидригайло все ж поведився досить незалежно, наділяючи підданих земельними володіннями. Оскар Галецький наводить 21 надавчий привілей князя з часу правління його на Волині¹. Ігор Тесленко опублікував привілей, згадуваний О. Галецьким, але не публікований, князю Івану Дмитровичу (20.11 1446 р.)². Ще одне надання вдалося виявити у Центральному державному історичному архіві України у Києві під час роботи з актовими книгами Луцького земського суду. У 16-й справі цього фонду є запис про те, що 4 жовтня 1607 р. до земського суду прийшов шляхтич Іван Ощовський і подав для обляти до земських книг привілей князя Свидригайла Ольгердовича, виданий у Луцьку 14 травня 1450 р. своєму маршалку Пишку. Цей документ не використовувався у науковій літературі.

У привілеї читаємо, що видано його за “знаменитую нам службу а николи не замешканую слуги нашего вѣрного пана Пишка, маршалка ншого”. Далі зазначено, що зроблено це після обговорення з дружиною князя та князівською радою. Згідно надання, Пишко отримав “село Цевоу у Премилском повите, а другое овълучимъ у Володимѣрском повите, Глушка у Подмѣнскомъ повите а Олшаны в Луцкомъ повите с полми и з дубровами, и з лѣсы, з ловищами, и з реками, со млины и ставы, и ставыщами, с озеры, и з болоты, и с сыножатми,

¹ Oskar Halecki, *Ostatnie lata Świdrygiełły i sprawa wołyńska za Kazimierza Jagiellończyka* (Kraków: Nakładem Akademii Umiejętności, 1915), 286–296.

² Ігор Тесленко, “Походження князів Головнів-Острожецьких у світлі нововиявлених джерел”, *Студії і матеріали з історії Волині*. (Кременець: 2012): 147–148.

и с крыницами, с потоки, и з боры, и з бортными землѣми со всеми доходы и приходы, Хко ж и стародавна слушало и тѣмъ селомъ, имѣнемъ, которыи ж выписаны ест у семъ ншом листи, со всеми доходы, со всеми правы, со всеми пожытки, съ тыми, Хко ж и стародавна слушало и тѣмъ к тымъ имѣнямъ”. З тексту документа стає зрозуміло, що фактично мова йде не про надання, а про підтвердження, і що ці села Пишка є отчинними, а Свидригайло лише підтверджує право володіти ними не лише Пишку, а й після нього вони дістануться дружині і дітям, або родичам. Зі згаданих маєтків Пишко “маєт намъ служити двема коньми и шестма стрлци”.

Свідками надання виступили члени Свидригайлової ради: князь Михайло Васильович Чорторийський, Козарин та Немира Рязановичі, Онаня Вячкович, Андрій Волотович, Михайло Цедилович, Васко Воютинський, а писарем зазначений Юшко.

Автентичність привілею не викликає більших сумнівів, хоча поданий у документі чотирнадцятий індікт відповідає не зазначеному 1450, а 1451 року. У титулюванні Свидригайла коректно вжито формулу “великий князь”, а не “великий князь литовський”, як це він робив у 30-х роках XV ст. Зазначені свідки дійсно фігурують у тогочасних документах. Брати Козарин та Немира Рязановичі походили з відомого роду Корчаків і належали до найзаможніших родин Волині першої половини – середини XV ст. та входили до ближнього оточення Свидригайла³. Немира Рязанович протягом 1445–1451 рр. був луцьким старостою⁴, використовував герб із зображенням трьох врубів⁵, а його дочка Марія (Софія ?) стала дружиною князя Михайла Васильовича Чорторийського (ще одного нашого свідка)⁶. Немирин син – Война-Яків був одружений з Марією, донькою князя Михайла Семеновича Степанського⁷. В оточенні князя Свидригайла Немира знаходився щонайменше з 1424 р.⁸ Упродовж 30-х років

³ Oskar Halecki, *Ostatnie lata Świdrygielły i sprawa wołyńska za Kazimierza Jagiellończyka* (Kraków, 1915), 47.

⁴ *Urzędnicy Wołyńscy XIV–XVIII wieku*. Spisy Opracował M. Wolski. (Kórnik, 2007), 95.

⁵ Олег Однороженко, “Геральдика членів господарської ради великого князя Свидригайла Ольгердовича” *Студії і матеріали з історії Волині*. (Кременець: 2012): 170–171.

⁶ Наталя Яковенко, *Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII століття. Волинь і Центральна Україна*. (Київ: Критика, 2008), 325; Володимир Собчук, *Від коріння до крони. Дослідження з історії князівських і шляхетських родів Волині XV – першої половини XVII ст.* (Кременець, Кременецько-Почаївський державний історико-архітектурний заповідник, 2014), 69.

⁷ Володимир Собчук, *Від коріння до крони. Дослідження з історії князівських і шляхетських родів Волині XV – першої половини XVII ст.* (Кременець: Кременецько-Почаївський державний історико-архітектурний заповідник, 2014): 110–111.

⁸ Oskar Halecki, *Ostatnie lata Świdrygielły i sprawa wołyńska za Kazimierza Jagiellończyka*. (Kraków: 1915), 101.

⁹ Сергей Полехов, *Наследники Витовта. Династическая война в Великом княжестве Литовском в 30-е годы XV века*. (Москва: ИНДРИК, 2015), 240, 412.

XV ст. він неодноразово очолював військові загопи Свидригайла та виконував його дипломатичні доручення⁹.

Онана Вячкович (герб невідомий¹⁰) виступає свідком у документах Свидригайла¹¹. З роду, до якого він належав, відома ще Варвара Іллівна Вячковичівна, дружина князя Федька Васильовича Збараського, який перебрався у спадкований нею маєток Порицьк і став іменуватися князем Порицьким¹².

Андрій Волотович ще 15.05.1432 р. виступив свідком угоди Свидригайла з німецькими рицарями¹³ і в грудні наступного року отримав від князя село Михнів у Луцькому повіті¹⁴. Володів також селами Звиняче, Сабож і Качин¹⁵. Згадується як перемиський намісник Свидригайла¹⁶. Належав до роду Корчаків та користувався гербом із зображенням трьох врубів¹⁷. Сам Андрій Волотович нащадків не залишив (дружина по його смерті вийшла заміж за Олександра Сангушка), але від належного Волотовичам маєтку Загорів наступники стали іменуватися Загоровськими¹⁸.

Михайло Цедилович кілька разів згадується як свідок продажу чи обміну маєтків впродовж 60-х років XV ст.¹⁹ Натомість не вдалося віднайти наразі відомостей про Васка Воютинського, нащадками якого став відомий рід Гулевичів.

¹⁰ Олег Однороженко, “Геральдика членів господарської ради великого князя Свидригайла Ольгердовича” *Студії і матеріали з історії Волині*. (Кременець: 2012): 191.

¹¹ Сергей Полехов, *Наследники Витовта. Династическая война в Великом княжестве Литовском в 30-е годы XV века*. (Москва: ИНДРИК, 2015), 233.

¹² Наталя Яковенко, *Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII століття*. (Київ: Критика, 2008), 338–339; Володимир Собчук, *Від коріння до крони. Дослідження з історії князівських і шляхетських родів Волині XV – першої половини XVII ст.* (Кременець: Кременецько-Почаївський державний історико-архітектурний заповідник, 2014): 64–65.

¹³ Oskar Halecki, *Ostatnie lata Świdrygielły i sprawa wołyńska za Kazimierza Jagiellończyka*. (Kraków: 1915), 302.

¹⁴ Володимир Розов, *Українські грамоти*. т. 1. XIV в. і перша половина XV в. (Київ: З друкарні Української Академії Наук, 1928), 117–119.

¹⁵ “Документи Московского архива министерства юстиции”, ред. М. В. Довнар-Запольского. (Москва: 1897), т. 1, 49.

¹⁶ Oskar Halecki, *Ostatnie lata Świdrygielły i sprawa wołyńska za Kazimierza Jagiellończyka*. (Kraków: 1915), 108.

¹⁷ Олег Однороженко, “Геральдика членів господарської ради великого князя Свидригайла Ольгердовича” *Студії і матеріали з історії Волині*. (Кременець: 2012): 172.

¹⁸ Oskar Halecki, *Ostatnie lata Świdrygielły i sprawa wołyńska za Kazimierza Jagiellończyka*. (Kraków: 1915), 122, 258.

¹⁹ “Archiwum książąt Lubartowiczów Sanguszków w Sławucie” 1. (1366–1506), pod kierownictwem Z. L. Radziwińskiego (Lwów: 1887), 54 (1461 д.), 61 (1466 д.).

²⁰ Oskar Halecki, *Ostatnie lata Świdrygielły i sprawa wołyńska za Kazimierza Jagiellończyka*. (Kraków: 1915), 46.

²¹ “Документи Московского архива министерства юстиции”, ред. М. В. Довнар-Запольского. (Москва: 1897), т. 1, 49.

²² Володимир Розов, *Українські грамоти*. т. 1. XIV в. і перша половина XV в. (Київ: З друкарні Української Академії Наук, 1928), 145, 151.

Реципієнт Свидригайлового надання Пишко з 1442 р. фігурує як князівський маршалок²⁰. Від Свидригайла він також отримав села Серхів та Хорохорин у Луцькому повіті²¹. Виступав свідком і при інших наданнях Свидригайла²². На початку березня 1452 р., тобто через два тижні після смерті князя, він як маршалок разом із Маском Гулевичем прибув до Вільна для переговорів щодо долі Волині²³.

Нарешті останній герой нашого документа – Іван Ощовський, який представив привілей для запису у земську книгу. Що пов'язувало цього шляхтича з Пишком важко сказати. Прийнятних пояснень може бути два. Іван Ощовський міг бути нащадком Пишка, або ж предки І. Ощовського купили щонайменше одне з наданих сіл – Цевів у Пишка чи його родичів, бо під час ревізії українських замків 1545 р. Михно та Іван Ощовські згадані як власники цього села²⁴. На початку XVI ст. Ощовські були доволі заможною родиною, бо за переписом литовського війська 1528 р. мали виставляти на земську службу п'ятеро вершників²⁵.

Надання князя Свидригайла Ольгердовича, що публікується нижче доповнює наші відомості про діяльність цього князя та осіб, згаданих у привілеї.

1607.10.04, Луцьк

Шляхтич Іван Ощовський подає для запису у луцьку земську книгу лист великого князя Свидригайла Ольгердовича:

1450.05.14, Луцьк

Великий князь Свидригайло Ольгердович підтверджує своєму маршалку Пишку села Цевів у Перемиському повіті, Овлочим у Володимирському повіті, Глуша у Підмінському повіті та Ольшани у Луцькому повіті, що становили його отчину

Центральний державний історичний архів, м. Київ, ф. 26, оп. 1, спр. 16, арк. 75–76 зв. (Актова книга 1566 р., Центральний державний історичний архів України у м. Києві, ф. 26, оп. 1, спр. 16, арк. 75зв.)

²³ Oskar Halecki, *Ostatnie lata Świdrygielly i sprawa wołyńska za Kazimierza Jagiellończyka* (Kraków: 1915), 189.

²⁴ “Литовська Метрика. Книга 561. Ревізії українських замків 1545 року”, підготував Володимир Кравченко (Київ: Наукове товариство ім. Шевченка в Америці; Наукове товариство ім. Шевченка в Україні, 2005), 136, 154.

²⁵ “Перепіс войска Вялікага князства Літоўскага 1528 года. Метрыка Вялікага князства Літоўскага: Кніга 523: кніга публічных спраў”, Падрыхтавалі да друку А. І. Груша, М. Ф. Спірыдонаў, М. А. Вайтовіч (Мн: Бел. навука, 2003), 149.

Уписанє привилею короля Швидрикгаила, пну Пишкови даного || [арк. 75 зв.]
Року тисеча шестсот сьмого
Мсца октебра четвъртого днХ

На роках судовых змскихъ луцкихъ, ѿ днХ свѣтого Михаила римского свѣта в року звыш написаном припалых и судовн ѿправовати зачатых, перед нами, Иваномъ Хренниѣкимъ, судєю, а Андреемъ Загоровскимъ, подсудькомъ, врѣдниками судовыми зѣмскими луцкими, постановившиє ѿчєвисто, урожонны пан Иван Ощовский для уписанХ в книги зѣмские луцкие подал привилеи светое памєти королХ и кнзХ великого Швидрикгаила Олгирдовича урожоному никгды пну Пишкови, маршалъкови надворному, на певныи именХ в розныхъ повѣтєхъ будучые, тоєст Цєвова у Прємилскомъ повїтє, Овлочыми (!) у Володимєрскомъ повѣтє, Глушка у Подмєнскомъ повѣтє и Олшань у Луцкомъ повѣтє даныи, ѿ чомъ тот привилеи ширєи в собє ѿбмовлѣт, просєчи, абы тот привилеи до вєдомости ншое был принят и в книги зѣмские луцкие уписан, которого мы, длХ вписанХ в книги приимуючи, перед собою читати казали, и такъ с в собѣ маєт:

Млстєю Божєю, мы, великии кнХз Швидрикгал Олгирдович, чиним знаменито симъ ншим листом каждому доброму нинишним и потом будучим, || [арк. 76] кто ж на него узрит албо чтучи єго услышит, кому ж коли будєт єго потребно. Узрѣвши смо знаменитую нам службу а николи не замєшканую слуги нашего вѣрного пана Пишка, маршалка ншого, и мы, дорадившиєХ с нашею жоною, с наши кнзи и с наши паны, с нашею вѣрною радою, дали єсмо му имѣнХ, єго ѿчизну: село Цєвов у Прємилскомъ повїтє, а другое Овьлучимъ у Володимєрскомъ повїтє, Глушка у Подмєнскомъ повїтє а Олшаны в Луцкомъ повїтє с полми и з дубровами, и з лѣсы, з ловищами, и з реками, со млины и ставы, и ставыщами, с ѿзєры, и з болоты, и с сыножатми, и с крыницами, с потоки, и з боры, и з бортными зємлХми со всеми доходы и приходы, Хко ж и стародавна слушало и тХгло сєломъ, имѣнемъ, которыи ж выписаны єст у сємъ ншом листи, со всеми доходы, со всеми правы, со всеми пожытки, съ тыми, Хко ж и стародавна слушало и тХгло к тымъ имѣнемъ. А мы потому ж дали єсмо ему, напред рєчєному пану – пану Пѣшку, маршалку ншєму, таХ сєла, имѣнъХ, напред выписаныХ, му вично и непорушно, жны (!) єго и дѣтєм го, пак ли бы го самого не достало, и жоны го, и дѣти го, ино го ближнєму, которыи ж єсть ближшии к тому имѣнью будєт, и с тыхъ имѣнии мат намъ служити || [арк. 76 зв.] двѣма конѣи и шєстма стрєлци. А при том были свѣтки, нша вѣрнаХ рада: кнХз Михаило Василєвич, маршалокъ, а панъ Козарин

РХзанович, а пан Немира, староста луцький, а пан ЮнанХ ВХчкович, а пан Андрии Волотович, а пан Михайло Цедилович, ключникъ луцький, а пан Васко Воютинський; а Юшко, писарь, писал. А над то еще на потвержне сего нашего листа про липшее сведоцтво и печат ншу казали есмо привесити к сему листу.

Дан в Луцку мсца маХ чотырнадцатый день индикта чотырнадцатого под лѣты Хрства рожества тисХча лѣт и чотыриста и пѣтдесХть лѣт. У того привилею печат привесистаХ, а подпис в ты слова: приказанХ Немирин, старосты луцкого. Который же то привилеи увес с початку аж до конца до книг земскихъ луцкихъ есть уписан.

THE UNKNOWN PRIVILEGE OF PRINCE ŠVITRIGAILA

Andriy ZAYATS

Ivan Franko National University of Lviv,
Chair of Ancient History of Ukraine and Archival Studies,
1, Universytetska str., 79000, Lviv, Ukraine

For the first time, the text of the previously unknown privilege of the Lithuanian prince Švitrigaila to Pyshko, the noble and the servant of the prince, is introduced into scientific circulation. The privilege gave him four villages with their lands, forests, lakes, rivers, as well as with peasants with their taxes and duties. The authenticity of the document and its contents are analyzed. It was found, that the privilege was authentic, but the villages, granted by the prince, were already in the possession of Pyshko, so this granting is in fact confirmatory. The basic career stages of witnesses, who have signed the document are explored.

Key words: Volhynia, Ivan Oshchovsky, Švitrigaila, privilege.

Стаття надійшла до редколегії 17.11.2018

Прийнята до друку 20.06.2019